

Til Justis- og beredskapsdepartementet
Mail: postmottak@jd.dep.no

Saksbehandler: Janne Skei
Oslo, den 25 februar 2025

SAFO er en paraplyorganisasjon for Norges Handikapforbund (NHF), Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU), Norges Handikapforbunds Ungdom, Angstforeningen og Foreningen Norges Døvblinde (FNDB).

Vår felles visjon er likeverd og likestilling for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Organisasjonene samarbeider om å gjøre FN-konvensjonen om rettighetene for mennesker med nedsatt funksjonsevne til en realitet i Norge.

Høringsinnspill– Norges 7. rapport til ØSK-komiteen

SAFOs innspill oppsummert – Norges 7. rapport bør adressere:

- **Norges 7. rapport til ØSK-komiteen bør presisere at Regjeringen skal legge frem et lovforslag om at CRPD skal inn i Menneskerettsloven i forkant av kommende Stortingsvalget den 8. september**
- **Behovet for bruk av alternative virkemidler til tvang og makt ovenfor funksjonshemmede, og da med spesielt med fokus på personer med psykiske utfordringer og utviklingshemmede.**
- **Problemstillingen knyttet til diskriminerende praksis i helsehjelp ovenfor funksjonshemmede. Fremtidig politikk må sikre at diskriminering knyttet til psykisk og fysisk helse, ikke finner sted.**
- **at personer med behov for omfattende helse- og omsorgstjenester i en del kommuner frarøves retten til selv å velge hvor de vil bo, og med hvem. Fremtidig politikk må slå fast at den enkeltes rett til valg av bosted ikke kan settes til side. Assistansetjenester må kunne leveres i selvvalgt boform.**
- **problemstillingene knyttet til segregering av funksjonshemmede elever i skolen, manglende oppfølging og mangelfull universell utforming av skolebygg.**

- **Mer spesifikt funksjonshemmedes utfordringer i arbeidsmarkedet, og svare ut hvorfor Norges myndigheter faktisk ikke lovfester krav om universell utforming av fysiske omgivelser i arbeidslokaler. Norges 7. rapport bør også sette lys på problemene som særlig funksjonshemmede mødre møter knyttet til det å være yrkesaktive.**
- **mer spesifikt funksjonshemmedes utfordringer i arbeidsmarkedet, og svare ut hvorfor Norges myndigheter faktisk ikke lovfester krav om universell utforming av fysiske omgivelser i arbeidslokaler. Den spesielt vanskelige arbeidssituasjonen for utviklingshemmede bør også inkluderes og Norges 7. rapport bør i tillegg sette lys på problemene som særlig mødre til funksjonshemmede barn møter knyttet til det å være yrkesaktive..**

Generelle kommentarer

Utestengende og stigmatiserende holdninger samt fysiske barrierer i omgivelsene, bidrar til diskriminering av funksjonshemmede.

Trapper og fortauskanter bidrar til at rullestolbrukere og andre bevegelseshemmede stenges ute fra det offentlige rom. Manglende universell utforming av IKT og skriftlig informasjon bidrar til at blinde ekskluderes fra den offentlige samtale. Manglende teksting og/ eller tolking av verbal kommunikasjon og informasjon utestenger hørselshemmede fra dialog og informasjon i møter, og fra massemedia som TV, radio og film/ video. Døvblinde som ikke kan bruke ordinære hjelpemidler for å orientere seg i en stadig mer virtuell verden, blir også ekskludert fra tilgangen til det offentlige rom, dialog og informasjon, dersom ikke tolk-ledsagere også gjøres tilgjengelig for digital ledsaging.

I dagens samfunn finner vi fremdeles holdninger som innebærer at funksjonshemmede er annerledes enn andre, har «spesielle behov» og passer best i sammen med «sine egne». En stadig større sentralisering av leiligheter som mange kommuner tenker skal huse funksjonshemmede, og da gjerne i tilknytning til kommunalt helsesenter og hjemmetjeneste, er dessverre ikke uvanlig. Kommunene bruker mange forskjellige navn for å omskrive hva det egentlig dreier seg om. Denne praksisen er egentlig oppbygging av nye institusjoner for funksjonshemmede.

Egne skoler, evt egne klasser for funksjonshemmede er heller ikke uvanlig. I stedet for å jobbe for inkludering og tilrettelegging i den allmenne skolen, og i inkluderende klasse miljø, opprettes det som i kommunal terminologi kalles for forsterkede skoler/ klasser eller enheter. Foreldre lokkes med at barna i disse forsterkede enhetene får den beste tilretteleggingen, og at man dersom man velger ordinær skole «ofrer» kvaliteten og barnas «sosiale fellesskap med likesinnede».

CRPD – eller funksjonshemmedekonvensjonen, ble underskrevet av Norge i 2007, og ratifisert i 2013. På tross av norsk ratifisering av CRPD er konvensjonen ennå ikke inkludert i den norske menneskerettsloven slik som kvinnekonsvensjonen og barnekonvensjonen og praksis viser at vi ennå står overfor store utfordringer knyttet til likestilling og ikke-diskriminering av funksjonshemmede.

SAFO har gjennomgått det foreliggende utkast til rapport nummer 7 i Norge, og vil fremme noen momenter som vi mener ikke kommer frem i det foreliggende utkastet.

CRPD inn i menneskerettsloven

Utkastet til Norges 7. rapport om ØSK nedfeller i punkt 70, Regjeringen Støre sin intensjon om å utforme et lovforslag for å inkorporere CRPD i menneskerettsloven.

SAFO er fornøyd med at Regjeringen nå bekrefter en slik intensjon. Vi stusser imidlertid på bruk av begrepet intensjon. Slik vi har forstått det, har Regjeringen allerede begynt arbeidet, og vi regner med at lovforslaget legges frem før valget i september. Her kunne rapporten ha vært tydeligere på at dette er en planlagt handling fra Regjeringens side.

- ***Norges 7. rapport til ØSK-komiteen bør presisere at Regjeringen skal legge frem et lovforslag om at CRPD skal inn i Menneskerettsloven i forkant av det kommende Stortingsvalget den 8. september***

Bruk av tvang og makt – i strid med retten til selvbestemmelse og CRPD artikkel 14 og 15

Funksjonshemmede har rett til selvbestemmelse, frihet og personlig sikkerhet, og skal ikke berøves frihet på ulovlig og vilkårlig måte eller utsettes for grusom, umenneskelig behandling eller straff. Mange utviklingshemmede utsettes for tvang og makt, og frarøves muligheten til et selvstendig liv og selvbestemt liv. Det samme skjer i mange sammenhenger med personer med psykiske utfordringer.

FN-komiteen for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter ga i sin tilbakemelding til Norges 6. rapport, uttrykk for sin bekymring knyttet til personer med psykiske lidelser, og nevnte spesielt den tvangen som foregår i tilknytning til psykiatrisk helsehjelp. Bruken av elektrokonvulsiv terapi uten samtykke, og andre tvangstiltak som benyttes, blant annet tvangsmedisinering, ble spesifikt nevnt.

Nevnt ble også komiteens bekymring for den høye andelen av personer med psykiske utfordringer som befinner seg i norske fengsler, og deres begrensede tilgang til psykisk helsehjelp. Når det gjelder innsatte i norske fengsler er det vesentlig at man sikrer tilgang til gode programmer for psykisk helse, med tidlig diagnostisering og persontilpassede tiltak knyttet til angst, depresjon og andre psykiske utfordringer.

FN-komiteen for CRPD er i sin rapport til Norge, bekymret for «*bruken av tvangsmetoder, blant annet tvangsmidler, isolasjon, skjerming, ufrivillig behandling og andre inngripende metoder ovenfor mennesker med psykososiale funksjonsnedsettelse eller psykiske utviklingshemninger*»¹. Komiteen anbefaler Norge å stoppe bruken av disse tvangsmetodene.

Komiteen for ØSK anbefaler 5 tiltak på områder som skal bidra til å redusere/stoppe bruken av uønsket tvang og makt, hvorav et av tiltakene innebærer å øke samfunnsbaserte tjenester som kan være gode alternativer til de rene medisinske modellene. Komiteen refererer til tiltak for personer

¹ FN-komiteen rapport – Avsluttende kommentarer til Norges rapport om CRPD – side 7:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/26633b70910a44049dc065af217cb201/anbefalingene-fra-fn-komiteen-norsk-versjon-7-mai-2019-med-ansvarlig-department-angitt.pdf>

med psykiske utfordringer. Slike tiltak er også viktige ovenfor utviklingshemmede. Erfaringen fra våre medlemmer i SAFOs medlemsorganisasjoner, tilsier at blant annet bruken av Brukerstyrt personlig assistanse bidra til å sterkt begrense, og i mange tilfeller helt ta bort, behovet for bruk av tvang og makt.

- ***Rapporten bør adressere behovet for bruk av alternative virkemidler til tvang og makt ovenfor funksjonshemmede, da spesielt med fokus på psykisk syke og utviklingshemmede.***

Personer med kognitive utfordringer/ utviklingshemninger får ikke likeverdig psykisk helsehjelp – i strid med artiklene 2.2. og 12 i ØSK og i strid med artikkel 25 i CRPD

Nasjonale og internasjonale undersøkelser viser at personer med utviklingshemming i større grad enn andre rammes av psykiske lidelser. En rapport fra NAKU², refererer til undersøkelser som viser at mellom 30 og 50 % sliter. Når det gjelder barn og ungdom mellom 3 og 18 år «med evnenivå tilsvarende utviklingshemming», har man funnet at mellom 15-20 % har symptomer på psykiske vansker. Dette sammenlignes med 8 % for barnebefolkningen generelt³. Personer med utviklingshemming heller ikke har likeverdig tilgang til helse- og omsorgstjenester av god kvalitet⁴.

Symptomene på psykisk lidelse hos utviklingshemmede kan være til dels forskjellige fra symptomer hos andre. Symptomene tolkes ofte som utslag av selve utviklingshemmingen, og får derfor ikke tilgang til psykiatriske helsetilbud. Utviklingshemmedes mangel på likeverdige helsetjenester gjelder også innenfor somatikken.

Konvensjonen for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) understreker retten for alle, uten diskriminering, til å ha den høyest oppnåelige helsestandard både i fysisk og psykisk henseende. Utkastet til rapport adresserer ikke den forskjellsbehandling som skjer ovenfor utviklingshemmede knyttet til psykisk helsehjelp.

- ***Problemstillingen knyttet til diskriminerende praksis i helsehjelp ovenfor funksjonshemmede bør adresseres i Norges rapport og Fremtidig politikk må sikre at diskriminering knyttet til psykisk og fysisk helse ikke finner sted.***

² Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming

³ Psykiske lidelser og/eller ruslidelser blant personer med utviklingshemming – 2016, NAKU

⁴ Meld. St. 8 (2022-2023) – Menneskerettar for personer med utviklingshemming – side 94

Rett til selvbestemmelse (ØSK art. 1), Retten til en tilfredsstillende levestandard – inkl. bolig (ØSK art.11) og retten til et selvstendig liv og å kunne leve å bo der man vil –artikkel 19 i CRPD

Artikkel 19 slår fast at «mennesker med nedsatt funksjonsevne har anledning til å velge bosted, og hvor og med hvem de skal bo, på lik linje med andre, og ikke bo i en bestemt boform». Artikkelen fastslår også retten til tilgang til ulike støttetjenester, herunder personlig bistand som er nødvendig for å kunne bo og være inkludert samfunnet og for å hindre isolasjon og segregering.

Funksjonshemmedes selvbestemmelse og selvstendighet reduseres når man tvinges inn i store og institusjonslignende enheter/bofellesskap. Praksisen skjer i stadig større grad i en del kommuner overfor personer med omfattende behov for helse- og omsorgstjenester. Personer som får gode assistanseordninger i form av Brukerstyrt personlig assistanse (BPA) i et selvvalgt hjem, trives bedre. Dette bidrar ofte til redusert bruk av tvang og makt. Kvalitetsmessig gode helse- og omsorgstjenester av stort nok omfang, påvirker selvbestemmelsesretten positivt, bidrar til bedre helse og høyere livskvalitet. Det bidrar også til økt arbeidsevne og mulighet, ikke bare for funksjonshemmede selv, men også for deres pårørende.

- ***Norges rapport bør adressere at personer med behov for omfattende helse- og omsorgstjenester i en del kommuner frarøves retten til selv å velge hvor de vil bo, og med hvem. Fremtidig politikk må slå fast at den enkeltes rett til valg av bosted ikke kan settes til side. Assistansetjenester må kunne leveres i selvvalgt boform.***

Rett til ikke-diskriminerende utdanning (ØSK art. 13), Retten til en inkluderende utdanning –artikkel 19 i CRPD

ØSK-konvensjonen slår i artikkel 13, fast retten til utdanning for enhver uten diskriminering. Funksjonshemmedekonvensjonens artikkel 24 slår fast at partene skal «sikre et inkluderende utdanningssystem på alle nivåer». Også i bærekraftsmål 4 er inkluderende utdanning i fokus, og pkt. 4.5 slår fast at lik tilgang til alle nivåer innenfor utdanning også gjelder funksjonshemmede.

CRPD-komiteen har utdypet hva som kjennetegner ekskludering, segregering, integrering og inkludering. Det pekes blant annet på at det er **segregering** når undervisningen av funksjonshemmede elever og studenter finner sted i egne lokaler som er utformet eller brukt med sikte på å ta imot mennesker med en eller flere funksjonsnedsettelse, atskilt fra andre uten funksjonsnedsettelse. **For å sikre inkludering** må hele systemet, med innhold, undervisningsmetoder, tilnærmingmåter, strukturer og strategier utformes på en måte som bidrar til at man kan overvinne barrierer og sørge for at det aktuelle alderstrinnet får undervisning der likeverd og deltakelse er i sentrum – i omgivelser som best ivaretar behov og preferanser. En inkluderende utdanning, innebærer gjennomgripende prosesser som omfatter alle systemer og hvor myndighetene sørger for at «alle nødvendige ressurser settes

inn i arbeidet med å fremme inkluderende utdanning, og at de nødvendige endringene blir innført og innarbeidet i institusjonenes kultur, politikk og praksis».

Kommunal praksis med forsterkede skoler/ klasser/ enheter innebærer segregering - ikke inkludering.

Praksis i dagens grunnskole er i alt for mange tilfeller klasser i verste fall med opp mot 30 elever og én lærer uten assistanse fra andre. Dette er et resultat av underfinansiering og mangel på ressurser, og mange funksjonshemmede elever segregeres. Situasjonen i dagens skole er 90 % inkludering i barnehagen, 70 % inkludering i barneskolen, 50 % ekskludering i ungdomsskolen og 70 % ekskludering i videregående skole.

Ambisjonsnivået på vegne av særlig utviklingshemmede elever, er lavt. De mangler læreplaner og reell opplæring i fag som matematikk og norsk. Alt for ofte vaffelsteking og opplæring i dagliglivets gjøremål gjennomgangstema i skolen. Mangel på ressurser og fagkompetanse i opplæringen fører til at elevene går ut av grunnskolen uten nødvendig basiskunnskap.

Av personer med nedsatt funksjonsevne har 40% ikke utdanning utover grunnskolenivå, mot 25% i befolkningen totalt⁵. Bare 17% av funksjonshemmede har høyere utdanning mot 41% av befolkningen for øvrig, og 64% fullfører ikke videregående skole. En kartlegging av Proba samfunnsanalyse viser at studenter med funksjonsnedsettelse opplever pedagogiske, fysiske, digitale og sosiale barrierer⁶. I dette perspektivet er et fokus på å øke andel som gjennomfører videregående skole og høyere studier en viktig faktor.

De siste årene har fokus på mangfold i klasserommet økt. Når det gjelder fullføringsreformen er intensjonen å inkludere funksjonshemmedes organisasjoner i arbeidet med å utvikle tiltakene i reformen. Det er positivt, men SAFO vil minne komiteen om at inkludering også innebærer tilstrekkelige ressurser.

Universell utforming av nærskolen innen 2030

Manglende universell utforming av mange nærskoler forsterker utenforskapet og bidrar også til at funksjonshemmede ikke blir en del av det ordinære faglige og sosiale fellesskapet i oppveksten. Det finnes flere undersøkelser og kartlegginger av tilgjengelighet og universell utforming ved våre skoler. Hvilke indikatorer som benyttes og hvordan undersøkelsene foregår varierer. Anslagene for tilgjengelighet og universell utforming er derfor forskjellige. Norges Handikapforbunds undersøkelse fra 2014 viser at 8 av 10 grunnskoler er utilgjengelige mens Kartverkets undersøkelse fra 2017 viser at kun 7 % av inngangspartiene er helt tilgjengelige for rullestolbrukere mens 26 % av inngangspartiene er utilgjengelige for personer med nedsatt syn⁷.

⁵ BUFDi om utdanning: https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/nedsatt_funksjonsevne/Utdanning/

⁶ Proba samfunnsanalyse – Barrierer i høyere utdanning for personer med nedsatt funksjonsevne: <https://proba.no/wp-content/uploads/rapport-2018-2-barrierer-i-hoyere-utdanning-for-personer-med-nedsatt-funksjonsevne.pdf>

⁷ <https://www.regjeringen.no/contentassets/26633b70910a44049dc065af217cb201/anbefalingene-fra-fn-komiteen-norsk-versjon-7-mai-2019-med-ansvarlig-department-angitt.pdf> - side 2

«Veikart universelt utformet nærscole 2030», en strategi for oppgradering til universelt utformede skolebygninger innen 2030, er ennå ikke igangsatt. Visjonen om et likestilt arbeidsliv er avhengig av inkludering i skolen. Oppgradering av skolebygningene er en forutsetning. Veikartet skisserte at en nedfelt tidsfrist i forskrift og øremerkede midler for universell utforming av skolebygningene måtte på plass.

Utkastet til rapport mangler problematisering av ikke utfordringene for funksjonshemmede elever i skolen. Manglende inkludering er et utslag av segregering og manglende ressurser i skolen, samt ikke universelt utformede skolebygg.

- ***Norges rapport bør adressere at problemstillingene knyttet til segregering av funksjonshemmede elever i skolen, manglende ressurser og oppfølging og mangelfull universell utforming av skolebygg.***

Rett til et arbeid, uten diskriminering (ØSK 6 og 7) og retten til arbeid på lik linje med andre (CRPD artikkel 27)

ØSK og CRPD slår fast en likestilt rett til arbeid som omfatter mulighet for enhver til å tjene sitt levebrød med arbeid som hen fritt har valgt eller godtatt.

Arbeidskraftsundersøkelsen fra 2020 viser at funksjonshemmedes yrkesaktivitet er på kun 40,6 %, i motsetning til andre, hvor yrkesaktiviteten i samme tidsrom er tallfestet med 70,2 %.

Norges 7. rapport til ØSK-komiteen fokuserer diskriminerings- og likestillingsloven, og nevner en rekke virkemidler som benyttes for å bidra til økt yrkesaktivitet for de som har problemer med å komme inn på arbeidsmarkedet. Utfordringene som funksjonshemmede møter i arbeidsmarkedet problematiseres imidlertid ikke spesifikt, og det faktum at diskriminerings- og tilgjengelighetsloven ikke nedfeller en forpliktelse for arbeidsgivere til å gjøre sine lokaler universelt utformet tas ikke opp. ØSK-komiteen i sin tilbakemelding til Norges 6. rapport fokuserte imidlertid på dette som en bekymring.

Sysselsettingsgraden varierer stort med utdanningsnivå og tall fra SSB for unge mellom 25 og 34 år viser denne forskjellen godt. For aldersgruppen viser tallene at med Masterutdanning er sysselsettingsgraden 95%, for Bachelorutdanning 91 %, med videregående skole 84 % med grunnskoleutdanning bare 64 %⁸. Det gir et svært vanskelig utgangspunkt for mange funksjonshemmede. Av personer med fysiske funksjonsnedsettelse er det hele 64% som IKKE fullfører videregående skole, mot bare 17% av befolkningen for øvrig⁹. I tillegg har kun 17% av funksjonshemmede har universitets- og høyskoleutdanning, mot 41% av befolkningen for øvrig¹⁰.

I SAFO savner vi også i rapporten et fokus på utviklingshemmedes arbeids- og aktivitetsmuligheter. Det har i flere tiår vært en politisk målsetning at flest mulig i yrkesaktiv alder skal være i jobb. Allikevel er utviklingshemmede nesten ekskludert fra det ordinære arbeidslivet, og tilgangen til VTA-

⁸ SSB – Om universitets- og høyskoleutdanning: [Høy sysselsetting blant unge med høyere utdanning \(ssb.no\)](https://ssb.no/om-universitets-og-hoyskoleutdanning)

⁹ <https://forskning.no/skole-og-utdanning-nova-barn-og-ungdom/overraskende-fa-funksjonshemmede-fullforer-videregaende/586375>

¹⁰ Forskning.no: Rapport fra NOVA – Prosjekt «Alle skal med»: <https://forskning.no/skole-og-utdanning-nova-barn-og-ungdom/overraskende-fa-funksjonshemmede-fullforer-videregaende/586375>

plasser er begrenset. Bare omtrent en fjerdedel av voksne med en utviklingshemming har i dag et arbeidstilbud, og for de fleste er dette i en skjermet virksomhet (Engeland & Langballe, 2017; Wendelborg et al. 2017)¹¹

Rapporten fokuserer heller ikke utfordringsbildet i arbeidslivet for pårørende til funksjonshemmede, og da særlig pårørende med funksjonshemmede barn. I foreldreundersøkeslen av 2021¹² oppgir 80% av foreldrene at de i stor eller middels grad har gjort tilpasninger i arbeidslivet på grunn av deres barns funksjonsnedsettelse. En undersøkelse fra 2024 i regi av OsloMet viser at mødre til funksjonshemmede barn jobber redusert, er mer sykemeldt og slutter ofte helt å jobbe¹³.

Utgangspunktet er en slitsom hverdag med begrenset tilgang til nødvendig hjelp og assistanse. I tillegg til å påvirke familielivet bryter også dette med artikkel 3 i ØSK om å sikre at menn og kvinner har samme rett til å nyte alle de økonomiske, sosiale og kulturelle rettighetene som fastsettes i konvensjonen.

- ***Norges rapport bør adressere mer spesifikt funksjonshemmedes utfordringer i arbeidsmarkedet, og svare ut hvorfor Norges myndigheter faktisk ikke lovfester krav om universell utforming av fysiske omgivelser i arbeidlokaler. Den spesielt vanskelige arbeidssituasjonen for utviklingshemmede bør også inkluderes og Norges 7. rapport bør i tillegg sette lys på problemene som særlig mødre til funksjonshemmede barn møter knyttet til det å være yrkesaktive..***

Med vennlig hilsen

Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner - SAFO

Tom Tvedt
Styreleder

Janne Skei
Daglig leder

¹¹ <https://naku.no/kunnskapsbanken/arbeidets-betydning-personer-med-utviklingshemming>

¹² <https://alvorligsyktbarn.no/>

¹³ <https://www.oslomet.no/forskning/forskningsnyheter/slutter-ofte-helt-aa-jobbe>